

ATATÜRK DÖNEMİ'NDE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN DIŞ POLİTİKASI

Atatürk Dönemi'nde Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri

Atatürk'ün dış politikasının temel ilkeleri;

- Milli sınırlarımız içinde kalmak ve gerçekleştiremeyeceğimiz emeller peşinde koşmamak
- Bağımsızlığımıza ve sınırlarımıza saygı duyan devletlerle iyi ilişkiler kurmak, diğer devletlerin işlerine karışmamak ve kendi işlerimize karışılmasına fırsat vermemek
- Devletlerarası sorunları hukuka dayalı olarak barışçı yollardan çözümlenmek
- Ulusun hayatı tehlikede olmadıkça savaşa girmemek
- Milli sınırlarımız içinde herşeyden önce kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı devam ettirmek
- Dış politika ve diplomaside bilim ve teknolojiyi yol gösterici olarak kullanmak ve dünyadaki gelişmeleri göz önünde tutmak

şeklinde özetlenebilir. Atatürk **"Yurtta sulh, cihanda sulh"** vecizesiyle iç ve dış politikada barışı benimsediğini ortaya koymuştur.

Türkiye - İngiltere İlişkileri

Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin normalleşmesini engelleyen en önemli neden, Türk - Irak sınırının tesbiti anlamına gelen Musul sorunu olmuştur.

Musul bölgesindeki zengin petrol yataklarını bırakmak istemeyen İngiltere, Irak'ta manda yönetimi ilan etti. Lozan Konferansı'nda Türkiye - Irak sınırı görüşülürken Türk heyeti, "Halkın çoğunluğunun Türk olması" nedeniyle, Musul ve Süleymaniye bölgelerinin Türkiye sınırları içerisinde kalması gerektiğini öne sürdü. Irak adına mandater devlet olan İngiltere ise, Musul'un Irak sınırları içinde kalmasında direndi. Bunun üzerine Türkiye'nin bölgede bir halk oylaması yapılması isteği yine İngiltere tarafından reddedildi.

Türkiye, sınırlarını ve bağımsızlığını korumak için her türlü tedbire başvuracağını açıklayarak İngiltere'nin askeri hareketini önlemiştir. Bu dönemde ortaya çıkan Şeyh Sait isyanı Türkiye'yi olumsuz yönde etkilemiştir. Dolayısıyla Şeyh Sait isyanı bir ülkenin içerisinde yaşanan olumsuzlukların dış politikayı olumsuz yönde etkilediğine kanıt olarak gösterilebilir.

İkili görüşmeler sonunda çözülemeyen Musul meselesi, Milletler Cemiyeti'ne götürüldü. Musul meselesini incelemek amacıyla oluşturulan komisyonun önerisiyle Milletler Cemiyeti, Musul'un Irak'a katılması gerektiğini belirtti.

Türkiye Milletler Cemiyeti'nin kararına uyarak İngiltere ile Ankara Antlaşması'nı yaptı (5 Haziran 1926).

Bu antlaşmayla;

- Musul ve Kerkük Irak'a bırakıldı.
- Irak Hükümeti, Musul'a karşılık petrol üzerine konulan verginin % 10'unu 25 yıl süreyle Türkiye'ye vermeyi kabul etti.

Türkiye - Fransa İlişkileri

Fransa ile Türkiye arasında yaşanan sorunların en önemlisi Osmanlı Devleti'nden kalan borçların ödenmesi konusunda yaşanmıştır. Alacaklı

lkeler içinde en fazla pay sahibi olan Fransa'ydı. Bu konuda 13 Haziran 1928'de Paris'te Türkiye ile alacaklı devletler adına Duyun-ı Umumiye İdaresi arasında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmayla ödenecek borçların miktarı ve ödeme şekli belirlenmiştir. Ancak, 1929'da başlayan dünya ekonomik krizi borçların ödenmesini güçleştirmişti. Bunun üzerine Türkiye, borçların ertelenmesini istemiş ve 22 Nisan 1933'te Paris'te yeni bir borç sözleşmesi imzalanmıştır. Son antlaşma Türkiye lehine olmuş ve borçlarla ilgili sorun çözümlenmiştir.

Lozan Antlaşması'na göre yabancı okullar, Türk kanunlarına ve diğerk okulların bağılı buldukları yönetmeliklere uyacaklardı. Bu durum Fransa ile anlaşmazlıklara neden oldu.

"Türkiye'de bizim okullarımızın sahip olmadıkları ayrıcalığa, yabancı okulların sahip olması kabul edilemez." diyen Atatürk, yabancı okulların Türk kanunlarına uymasını istemiştir. Yönetmeliklere uymayan bazı okullar kapatılmıştır. Yabancı okullar meselesi Fransa ile iyi ilişkilerin kurulmasını geciktirmiştir.

Türkiye - Yunanistan İlişkileri

Lozan Antlaşması'ndan sonra Türkiye ile Yunanistan arasında en önemli sorun nüfus mübadelesi (değişim) hakkındaki sözleşme ve protokolün uygulanması konusunda yaşanmıştır.

Lozan Antlaşması'nda, İstanbul'daki Rumlarla Batı Trakya'daki Türkler dışında Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türklerin karşılıklı değiştirilmeleri kararlaştırılmıştır. 30 Ocak 1923'te imzalanan protokolle değişime tabi tutulacak kişilere ait şartlar belirlenmiştir. Tarafsız devletlerin temsilcilerinin de katıldığı mübadele komisyonu kurulmuş, ancak Yunanistan'ın sürekli anlaşmazlık çıkarması yüzünden bir sonuç alınamamıştır.

Bir süre sonra Türk - Yunan ilişkileri gerginleştii. Anlaşmazlık silahlı bir çatışmaya yol açmadan gergin hava yumuşatıldı ve 10 Haziran 1930 tarihinde anlaşma yapıldı. Bu antlaşma ile yerleşme tarihlerine ve doğum yerlerine bakılmaksızın İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi etabli (yerleşik) sayılmıştır.

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girmesi

Milletler Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı'nı kazanan devletler tarafından savaştan hemen sonra uyuşmazlıkları barışçı yollardan çözmek, uluslararası işbirliğini geliştirmek, böylece barış ve güvenliği koruyarak yeni savaşları önlemek iddiasıyla kurulmuştu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasının temeli barışçı esaslara dayanıyordu. Türkiye komşu ülkelerle dostluk ve iyi ilişkiler kurmuştur.

Türkiye'nin barışçı girişimleri diğer ülkeler tarafından memnuniyetle karşılandı. 1930'dan sonra milletlerarası işbirliğinin önem kazanması, Milletler Cemiyeti'ne ilgiyi artırmıştır. 1932 Temmuz'unda İspanya'nın teklifi, Yunanistan'ın desteğiyle Türkiye Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur (18 Temmuz 1932).

Balkan Antantı

Türkiye Milletler Cemiyeti'ne girdikten sonra Balkan uluslarıyla yakınlaştı. 1933'ten sonra Almanya ve İtalya silahlanarak dünya barışını tehdit etmeye başladılar. Bu gelişmeler sonucunda Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya devletleri arasında Balkan Antantı imzalanmıştır (9 Şubat 1934).

Arnavutluk, İtalya'nın baskısından dolayı, Bulgaristan ise, Makedonya konusunda Yunanistan ve Yugoslavya ile anlaşmazlık nedeniyle antanta

katılmadılar.

Balkan Antantı'yla Türkiye batı sınırlarını güvence altına almış ve Türkiye için Balkanlarda barış dönemi başlamıştır.

Boğazlar Sorunu ve Montrö Sözleşmesi

Lozan Konferansı'nda imzalanan Boğazlarla ilgili hükümler Türkiye'nin boğazlar üzerindeki egemenlik haklarını sınırlandırmaktaydı. Türkiye, boğazlarla ilgili bu hükümleri, güvenlik konusunda Milletler Cemiyeti'nin etkili olacağını ve Avrupa'da silahlı savaşın gerçekleşeceği umuduyla kabul etmişti.

1933'ten sonra İtalya, Almanya ve Rusya silahlanmaya başladı. Milletler Cemiyeti barışı tehdit eden bu gelişmeleri önleyemedi. Bu gelişmeler üzerine kendi güvenliğini garanti altına almak isteyen Türkiye, 10 Nisan 1936'da Boğazlar üzerindeki sınırlamaları kaldırmak amacıyla Lozan Antlaşması'nı imzalayan devletlere birer nota göndererek Boğazlarla ilgili hükümlerin düzeltilmesini istemiştir. Türkiye'nin bu isteği ilgili devletler tarafından olumlu karşılanmış ve İsviçre'nin Montreux (Montrö) şehrinde Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır (20 Temmuz 1936).

Montrö Sözleşmesi'ne göre;

- Lozan Antlaşması'nda kurulan Boğazlar Komisyonu kaldırılarak bütün yetkileri Türkiye Cumhuriyeti'ne devredilecektir.
- Lozan Antlaşması ile Boğazların iki yanında askersiz duruma getirilen yerlerde, Türkiye asker bulundurabilecek ve tahkimat yapabilecektir.
- Ticaret gemilerinin her iki yönde Boğazlardan geçişi serbest olacaktır.

- Savaş gemilerinin geçişi ise zaman ve ağırlık bakımından sınırlandırılacaktır.
- Türkiye, savaşa girer veya bir savaş tehlikesi ile karşılaşursa Boğazları istediği gibi açıp kapatabilecektir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'yle;

- *Türk Devleti'nin egemenlik haklarını sınırlayıcı hükümler kaldırılmıştır.*
- *Boğazlarda asker bulundurulması ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de önemi artmış ve Türkiye milletlerarası dengede önem kazanmıştır.*
- *Türk - Sovyet ilişkilerinde ayrılığın ilk adımı atılmış, sözleşme Sovyet Rusya tarafından yetersiz bulunmuştur.*

Sadabat Paktı

Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Tahran'daki Sadabat Sarayı'nda dörtlü bir pakt oluşturuldu (8 Temmuz 1937).

Bu pakt, İtalya'nın doğu ülkelerini hedef olan istilâ politikasından kaynaklanmıştır. Orta Doğu'ya yayılmaya çalışan İtalya'ya karşı ortak bir savunma sistemi kurularak yayılmacı politikalara tepki gösterilmiştir.

Hatay'ın Türkiye'ye Katılması

II. Dünya Savaşı'nın yaklaşması üzerine Fransa 1936 yılında Suriye'yi boşaltma kararı aldı. Bu arada Fransa, Hatay'ı Suriye'ye bıraktı. Sorunları barışçı yollarla çözümlenmek isteyen Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne başvurarak çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Hatay'ın Türkiye'ye verilmesini istedi.

Hitlerin Avusturya'yı ilhakından sonra, Avrupa'da güçler dengesi bozulmaya başladı. Fransa, Hatay konusundaki tutumunu yumuşatmak zorunda kaldı. Yapılan seçimler sonunda bağımsız bir devlet olarak Hatay

Cumhuriyeti kuruldu (2 Eylül 1938). Hatay Cumhuriyeti ile Türkiye arasında yakın ilişkiler geliştirildi.

23 Haziran 1939'da Fransa ile Türkiye arasındaki bir antlaşma ile Hatay'ın Türkiye'ye katılması kabul edildi. Böylece Atatürk'ün ölümünden sonra Hatay meselesi Misak-ı Milli ilkeleri doğrultusunda Türkiye'nin lehine çözümlenmiştir.